

**ПОЕЗІЇ С. ЄСЕНИНА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ Б. ЧІПА:
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СЕМАНТИКИ КОЛЬОРОПОЗНАЧЕНЬ**

1. Жуков В.П. О семантической целостности фразеологизма // Вопросы семантики фразеологических единиц: На материале русского языка: Тез. докл. и сообщ. Ч. 1. / Под ред. В.П. Жукова. – Новгород: НГПИ, 1971. – С. 28 – 34.
2. Кузнецова А.И. Понятие семантической системы языка и методы ее исследования. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1963. – 59 с.
3. Кунин А.В. Английская фразеология. – М.: Б. и., 1990. – 276 с.
4. Мокиенко В.М. Славянская фразеология. – М.: Высш. шк., 1980. – 207 с.
5. Никонова В.Г. Системные свойства фразеологических единиц и их роль в создании интеграции диалогического текста: (на материале трагедий Шекспира) // Сб. науч. тр. / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. – М.: МГПИИЯ, 1986. – Вып. 262. – С. 125 – 134.
6. Общее языкознание: Внутренняя структура языка / Под ред. Б.А. Серебrenникова. – М.: Наука, 1972. – 568 с.
7. Тагиев М.Т. Глагольная фразеология современного русского языка. – Баку: Маариф, 1966. – 251 с.
8. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. – М.: Высш. шк., 1985. – 160 с.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2013

УДК 821.161.1 – 1.03(=161.2).09

Світлана Григорук, кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської філології
Львівського національного університету імені Івана Франка

**ПОЕЗІЇ С. ЄСЕНИНА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ Б. ЧІПА:
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СЕМАНТИКИ КОЛЬОРОПОЗНАЧЕНЬ**

У статті розглянуто особливості відтворення поезій С. Єсеніна в українських перекладах Б. Чіпа. Проаналізовано контекстуальні заміни, лексико-семантичні та граматичні трансформації, до яких вдається перекладач при відтворенні мовних засобів на позначення кольору. Встановлено їх відповідність мікро- та макроконтекстам оригінальних творів поета. Просліджено залежність вибору міжмовних відповідників від їх функцій у системі художнього цілого.

Ключові слова: кольоропозначення, оригінал, поетичний переклад, поетична картина світу, контекст, перекладний відповідник, трансформація.

Літ. 10.

Светлана Григорук, кандидат филологических наук, доцент кафедры русской филологии
Львовского национального университета имени Ивана Франко

**СТИХОТВОРЕНИЯ С.ЕСЕНИНА В УКРАИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ Б. ЧИПА:
ОСОБЕННОСТИ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ СЕМАНТИКИ ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЙ**

В статье рассмотрены особенности воспроизведения стихотворений С. Есенина в украинских переводах Б. Чипа. Проанализированы контекстуальные замены, лексико-семантические и грамматические трансформации, к которым прибегает переводчик при воссоздании языковых средств, обозначающих цвет. Установлено их соответствие микро- и макроконтекстам оригинальных произведений поэта. Прослежена зависимость выбора межъязыковых соответствий от их функций в системе художественного целого.

Ключевые слова: цветообозначение, оригинал, поэтический перевод, поэтическая картина мира, контекст, переводное соответствие, трансформация.

**Svitlana Hryhoruk, Ph.D. (Philology) Docent of Russian Philology Department
Lviv National University by I. Franko**

**POEMS BY S. ESENIN IN UKRAINIAN TRANSLATIONS BY B. CHIP:
PECULIARITIES OF REPRODUCING SEMANTICS OF COLOUR TERMS**

The article focuses on the peculiarities of reproducing of the poems by S. Eсенин in Ukrainian translations by B. Chip. Contextual substitutions, lexical-semantic and grammatical transformations used by the translator to reproduce the language means denominating color are analyzed. Their correspondence to micro- and macrocontexts of the original works of the poet is established. The dependence of choice of the interlanguage correspondents on their functions in the system of art unity is traced.

Keywords: colour term, original, poetic translation, poetic picture of the world, context, translated correspondent, transformation.

Постановка проблеми. Поезії С. Єсеніна належать до тих творів російських класиків, що викликають постійне зацікавлення в українського читача, до їх відтворення

звертаються різні перекладачі. Одними з кращих українськомовних інтерпретацій віршів російського автора є переклади Бориса Чіпа.

Особливості перекладацької манери

українського поета простежимо на прикладі відтворення семантики кольоропозначень, що є важливою складовою мовно-художньої картини світу С. Єсеніна. Автор використовує не лише традиційні для російської поезії колористичні засоби, але й послуговується оригінальними метафоричними позначеннями кольору. Назви кольорів переосмислюються поетом, подекуди набуваючи символічних значень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи перекладацьку манеру Б. Чіпа, опираємося на положення теоретиків і практиків перекладу щодо можливості вірного прочитання й адекватного відтворення перекладачем окремого поетичного тексту автора лише з урахуванням усього контексту його поетичної творчості [6, 410; 10, 23]. Передаючи іншою мовою конкретний твір поета, перекладач повинен мислити образами всієї його творчості [10, 71], бути уважним до особливостей його поезики [6, 409 – 410].

Базовою для нашого дослідження також є дисертаційна робота І.В. Ковальської, в якій простежено особливості відтворення семантики кольоропозначень у художньому перекладі на матеріалі україномовних та англійськомовних текстів [3].

Мета статті. У пропонованій розвідці зосередимо увагу на особливостях відтворення в перекладах Б. Чіпа контекстуальної семантики назв відтінків червоного кольору, якими широко послуговується С. Єсенін. На позначення червоного кольору поет вживає лексеми різної частиномовної приналежності (*красный, краснеть; алый, алость; багряный, багрянец* тощо).

Для відтворення мовних одиниць на позначення кольору, що функціонують в поезії С. Єсеніна, Б. Чіп обирає і прямі перекладні відповідники, і варіантні, контекстуальні; здійснює лексико-семантичні та граматичні трансформації, без яких неможливий поетичний переклад. Розглянемо, чи відповідають заміни, до яких вдається перекладач, мікро- і макроконтекстам оригінальних поетичних творів Єсеніна та чи збережено в перекладі цілісність поетичної картини світу автора.

Виклад основного матеріалу. Б. Чіп відтворює семантику назв червоного кольору, що вживаються в текстах російського поета, передусім за допомогою українських еквівалентів. Цей спосіб перекладу застосовано до основного кольоропозначення *красный*, що виражає будь-який відтінок колірної гами безвідносно до його конкретного вияву: *Сойди,*

явись нам, красный конь! [2, 104] – *З'явись, червоний кінь гінкий!* [2, 108], але частіше перекладач послуговується еквівалентами, передаючи семантику назв відтінків червоного кольору: *На закат ты розовый похожа* [2, 32] – *Схожа ти із заходом рожжевим* [2, 34]; *Тянется дым, у малиновых сел Свадьба ворон облегла частокол* [2, 50] – *Стелеться дим від малинових сіл, Грай вороння обсіда частокіл* [2, 51]. Подекуди переклад супроводжують граматичні трансформації. Б. Чіп змінює частиномовну приналежність слів, що передають колірні враження, зміщуючи акценти сприйняття зображуваної картини: *Только знаю – багряной метелью Нам листвы на крыльцо намело* [2, 176] – *Тільки знаю – багрянцем крилатим Аж по ганок наш дім замело* [2, 178].

Еквівалентні лексеми Б. Чіп обирає для передачі субстантивів – назв прототипів кольору, вжитих у метафоричному значенні (метафоричні переноси характерні для поезії імажиністів [4, 19]), прагнучи зберегти оригінальні колірні образи віршів С. Єсеніна: *Сбирает медь с обветренных ракут* [2, 36] – *Збирає мідь з обвітраних рокит* [2, 39]. *Тихо льется с кленов листьев медь* [2, 124] – *Тихо летється з кленів листя мідь* [2, 125].

Відтворюючи колірні епітети, перекладач вдається й до лексико-семантичних трансформацій, зокрема використовує прийом конкретизації, який полягає у виборі в перекладі мовної одиниці з конкретнішою семантикою, ніж лексема оригіналу [5, 87]. Замість основного кольоропозначення *червоний* (російський еквівалент слова *красный*) Б. Чіп обирає назву відтінку тієї ж колірної гами з виразними стилістичними конотаціями. Наприклад, перекладач вживає поетизм *черлений* для посилення експресії урочистості: *По пруду лебедем красным Плавает тихий закат* [2, 60] – *В заводі лебедем дивним Захід черлено згаса* [2, 61], *О звезды, звезды... Капающие красным воском На молитвенник зари* [2, 94] – *О зорі, зорі... Що скрапують воском черленим На молитовник зорі* [2, 100]. Зауважимо, що в контекстах високої стилістичної спрямованості Б. Чіп обирає назву одного й того ж відтінку червоного кольору, зберігаючи цілісність поетичної картини світу автора.

Прикладом конкретизації значення слова у перекладі є заміна лексеми з динамічною колірною ознакою *краснеть* українським аналогом *рудіти* з семантикою змішаного, червоно-жовтого кольору: *Сыпучей ржавчиной краснеют по дороге Холмы плешивые и слегшийся песок* [2, 36] – *Іржою встелені, рудіють при дорозі Плішиві пагорби і злежаний пісок* [2, 40].

Обраний перекладачем відповідник точніше передає відтінок кольору іржі. Окрім того, кольоропозначення *рыжий* (російський еквівалент лексеми *рудий*) широко вживане в поетичних текстах С. Єсеніна.

Б. Чіп використовує також перекладацький прийом диференціації, що передбачає заміну слова оригіналу в перекладному тексті лексемою з тією ж архісемою, але з іншими диференційними семами [1, 443]. Перекладач замінює назву певного відтінку кольору синонімічним йому позначенням іншого відтінку тієї ж колірної гами. Наприклад, Б. Чіп замінює субстантив російської мови з абстрактним колірним значенням *розовость* на українську лексему *рум'яність*, оскільки вони мають подібні емоційно-оцінні конотації та близьку референційну віднесеність: *Глупое, милое счастье, Свежая розовость щек!* [2, 60] – *Щастя найвнє і миле, Свіжа рум'яність ланіт!* [2, 61]. Смилова близькість лексем *рожевий* та *рум'яний* зафіксована й у тлумачному словнику української мови: “рожевий – який має рум'янци” [8, 588].

Б. Чіп відтворює назви червоного кольору, які функціонують в поезії С. Єсеніна, й за допомогою лексем зі значенням іншої колірної гами, що стає можливим завдяки спільним для них семам – конкретизаторам кольору та емоційно-оцінним конотаціям: *О красная вечерняя заря!* [2, 94] – *Онадвечірня золота зоря!* [2, 99]. Кольоропозначення *красный/червоний* і *золотий* реалізують у зазначеному контексті сему “інтенсивний”, а також позитивні емоційно-оцінні конотації. Така перекладацька трансформація не призводить до викривлення смислів оригіналу, оскільки Б. Чіп обирає колірну характеристику, можливу для зображуваної реалії, не порушуючи при цьому й прагматичних функцій кольоропозначення у контексті.

Іноді перекладач відтворює лише семний конкретизатор кольору, наприклад “яскравий” (“червоніти – виділятися своєю яскравістю, виднітися, впадати в очі” [9, 297]), як-от у наступному контексті: *Гаснут красные крылья заката* [2, 46] – *Гаснуть заходу крила яскраві* [2, 48].

Для перекладача Б. Чіпа контекстуально близькими, взаємозамінними є кольоропозначення російської та української мов *рыжий/рудий* і *златой/золотистий*: *Грезит над озером рыжий овес, Пахнет ромашкой и медом от ос* [2, 50] – *Мріє овес, золотистий від рос, Пахне ромашкою й медом від ос* [2, 51], *Над рощею оценился Златым щенком луна* [2, 83] – *Над вигайком окотиться Рудим щеням зоря* [2, 88]

(порівн.: *Семерых оценила сука, Рыжих семерых щенят* [2, 24] – *Сімома оценилася сука, Привела сім рудих щенят* [2, 26]). Здійснені перекладачем трансформації підказані макроконтрактом поезії С.Єсеніна, наприклад, в одному з віршів російського поета місяць порівнюється з рудим лошатком: *Рыжий месяц жеребенком запрягался в наши сани* [2, 52] – *Місяць, як руде лошатко, Запрягався в наші сани* [2, 53]. Смилова близькість назв кольору *рыжий* та *золотой* простежується і за даними тлумачного словника російської мови: “рыжий – красно-желтый или желто-красный. *Рыжий, как золото, как огонь*” [7, 1620].

Б. Чіп вдається до перетворень, перекладаючи оказіональні складні лексеми поезії С.Єсеніна. Для відтворення семантики колірною компоненту композита *красногривый* перекладач вживає лексему, похідну від назви вогню – універсального прототипу червоного кольору: *Тонкие ноги закидывая к голове, Скачет красногривый жеребенок?* [2, 112] – *Ноги тонкі закидаючи до голови, Скаче вогнегривисте лошатко?* [2, 114]. Завдяки цій трансформації Б.Чіп підкреслює інтенсивність колірною відтінку зображуваної картини та посилює експресію контексту.

Український поет-перекладач використовує також прийом модуляції, який полягає у створенні перекладного відповідника шляхом зміни типу повідомлення, що описує ідентичну ситуацію [5, 115]. Одним з проявів модуляції є змістовий розвиток, або логічний розвиток поняття: заміна при перекладі словникового відповідника контекстуальним, логічно пов'язаним з ним (предмет може бути замінений його ознакою, процес – предметом, ознака – предметом або процесом) [5, 204]. Звертаючись до прийому змістового розвитку, Б. Чіп відтворює, зокрема, наступний контекст: *Не бродить, не мять в кустах багряных Лебеды и не ищут следы* [2, 32] – *Не блукати, не топтять під осінь Лободи і не шукать сліди* [2, 34]. Колірною ознакою *багряный* в поетичній картині світу С. Єсеніна є однією з основних характеристик осінньої рослинності, а отже бере участь у репрезентації концепту осені. Зважаючи на це, перекладач змінює вказівку на місце дії з його невід'ємною зоровою картиною на часову характеристику.

В окремих випадках Б. Чіп вживає в перекладному тексті на місці кольоропозначення оригіналу лексему з іншою якісною ознакою. Такі трансформації не завжди є вдалимими, оскільки призводять до змін авторської образності, наприклад: *Оренбургская заря красношерстой верблюдицей Рассветное роняла мне в рот*

молоко [2, 274] – *Оренбурзька зоря верблюдицею дужою Світанкове лила молоко мені в рот* [2, 318].

Подекуди Б. Чп вилучає назви кольорів з перекладного тексту без компенсації. На нашу думку, такі вилучення допустимі лише щодо стереотипних колірних характеристик, тоді як невідтворення оригінальних авторських колірних образів призводить до втрат на рівні семантики і прагматики тексту. Порівн.: *Красной розой поцелуи веют, Лепестками тая на губах* [2, 200] – *Віє він трояндово на тебе Й пелюстково тане на устах* [2, 202], *С алым соком ягоды на коже* [2, 32] – *Ягід сік на шкірі твоїй жеврів* [2, 34], *И мне в окошко постучал Сентябрь багряной веткой ивы* [2, 142] – *А вересень під вікна став І стука гілкою до мене* [2, 144].

Висновки. Відтворюючи семантику назв червоного кольору засобами української мови, Б. Чп враховує особливості поетичної картини світу С. Есеніна, прагне зберегти її цілісність. Перекладач здійснює перетворення в межах образності, асоціацій, заданих макроконтекстом творчості російського поета.

Попри певні втрати, які неминучі в поетичному перекладі, Б. Чп намагається передати функції мовних одиниць на позначення кольорув певному контексті, обрати варіант перекладу, що містить у собі можливості тлумачень, які допускає текст оригіналу. При пошуку міжмовних відповідників перекладач враховує конотації лексем з семантикою кольору, їх типову сполучуваність.

Вдаючись до заміни, трансформацій, зумовлених потребами римування та строфіки, Б. Чп прагне віднайти перекладний відповідник, який сприятиме передачі емоційної тональності, експресії оригінального твору задля досягнення відповідного художньо-естетичного впливу на українського читача.

З огляду на роль кольоропозначень у формуванні мовно-поетичної картини світу С. Есеніна вважаємо перспективним подальше

дослідження особливостей відтворення їх семантики та прагматичних функцій в україномовних інтерпретаціях, виконаних різними перекладачами, а також у перекладах іншими мовами світу.

1. Гарбовский Н.К. *Теория перевода* / Н.К. Гарбовский. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.

2. Есенін С. ...*На рожевім проскакав коні: Вірші та поеми* / С. Есенін; [пер. з рос., передм. Б.М. Чпа]. – К.: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. менишин України, 1995. – 349 с.

3. Ковальська І.В. *Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англомовних художніх текстів): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 – перекладознавство* / І.В. Ковальська. – К., 2001. – 19 с.

4. Кокорин С.А. *Свето- и цветообозначение в поэтическом творчестве С.А. Есенина: структурно-семантический аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – русский язык* / С.А. Кокорин. – Челябинск, 2012. – 21 с.

5. Нелюбин Л.Л. *Толковый переводоведческий словарь* / Л.Л. Нелюбин. – М.: Флинта, Наука, 2003. – 320 с.

6. Сдобников В.В. *Теория перевода* / В.В. Сдобников, О.В. Петрова. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 448 с. (*Лингвистика и межкультурная коммуникация: золотая серия*).

7. *Словарь современного русского литературного языка: в 17 т. – Т. 12.* – М., Л.: Изд-во АН СССР, 1961. – 1676 с.

8. *Словник української мови: в 11 т. – Т. 8.* – К.: Наук. думка, 1977. – 927 с.

9. *Словник української мови: в 11 т. – Т. 11.* – К.: Наук. думка, 1980. – 699 с.

10. Содомора А. *Студії одного вірша* / Андрій Содомора. – Львів: Літопис, Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 364 с.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2013



“Щри риси роблять з людини диво – і це вищі дари Верховної Щедроти: плідний талант, глибокий розум, витончений і щасливий смак”.

*Бальтасар Трасіан-і-Моралес
іспанський прозаїк*

